ئەرکی حوکمڕان بەرهەمهێنانی هاووڵاتییەکی چاکی ویستگەرایە

تیۆری دەوڵەت لە روانگەی پلاتۆ و ئەرستۆوە

هەندرێن

"کۆمار"ی پلاتۆ (ئەفلاتۆن) و "سیاسەت"ی ئەریستۆ، تا ئەمڕۆش، وەک دوو سەرچاوەی دانسقە بۆ پرسگەلێکی وەک: دادپەروەریی کۆمەلایەتی، ویستی مرۆڤ لە پێناوی هەبوونێکی سەرکەووتوانە، بواری سیاسی و.. هتد، مایەی تێرامانێکی بێسنوورن. هەرچەندە لە بواری رۆشنبیریی و سیاسیی کوردییدا، ئەو دوو بەرهەمە بایەخدارەی ئەوان نە کراون بە کوردی و نە بە تێر و پڕیی دانووساندن گفتۆگۆیان لەسەر کراوە، وێڕای ئەمەش، لەم نووسینە کورتیلەدا، هەوڵدەدەین بە چەند تیرێژێکی چڕ لە جیهانی پڕ گرنگی روانگەی سیاسیی ئەو دوو فەیلەسوفە، دیدەی زمانی کوردی برازێنینەوە.
ئاشکرایە کە پلاتۆ لە "کۆمار"دا جیهانێکی باڵا و مەزنی نموونەیی لە واقیع بەدەر دەسازێنێ. وەلێ قوتابییەکەی، ئەریستۆ، ئەو جیهانەی کە مامۆستایەکەی خەونی پێوە دەبینی، لە سیستەمێکی سیاسییدا بەرجەسەتە دەکاتەوە. ئەریستۆ لە کتێبە نایابەکەی "سیاسەت"دا سیستەمگەلێک لە تیۆرییەکی ژیرێژانەدا دادەرێژێ، کە گشت ماف و کار و بار و پێداویستییەکانی مرۆڤایەتی بە خۆیەوە دەگرێ. هاوکاتیش گشت مەرجە بنەڕەتییەکان لە پێناوی ژیانێکی سیاسی بۆ سەردەمە جودایەکان پێشکەشدەکا.
وەک وتم، ئەوەی کە لەم نووسینەدا دەخوازم لەسەری بدوێم، سەرتاپای ئەو روانگە و سیستەمگەلە نییە کە لەو دوو کتێبە فرە رەهەندانەدا هەن، بەڵکوو خوێندنەوەیەکی چڕە لەو پرسیارەی کە. ئاخۆ لە روانگەی پلاتۆ و ئەریستۆوە، حوکمڕانی دەوڵەتێک چۆن دەتوانێ ژیانێکی هاوبەشی چاک و سەرکەوتوو بۆ هاووڵاتییەکانی بسازێنێ؟

وەک دەزانین، ئەو پرسیارە لە تەواوی مێژووی سیاسیی مرۆڤایەتییدا، گەوهەریترین پرسیاری جڤاکە جودایەکان بووە، هەروا ئەمرۆش یەکێکە لەو پرسیارانەی کە لای کورد جێگەی دۆشدامان و دەمەقاڵێیەکی بەربڵاوە.
هەر لەو روانگەیەوە هەوڵدەدەم لەم نووسینەدا دیمەنێکی خێرا لە بیرۆکەکانی ئەو دوو فەیلەسوفە نمایشبکەم، کە دەکرێ بۆ خوێنەری زمانی کوردی سوودبەخش بن. هەڵبەتە وەک دەزانین هەر دوای ئاوابوونی شارستانییەتی گریکی و کۆن و لەناو چوونی شاردەوڵەتەکانی گریکەوە، هەر لە رێنسانسەوە تا ئەمڕۆ، سەرتاپای فەلسەفەی رۆژئاوا قسەکردن و راڤەکاریی بووە لە تیۆریی و روانگە فرە رەهەندەکانی کتێبەکانی "کۆمار" و "سیاسەت"ی پلاتۆ و ئەریستۆ و کەلچەری هزری سیاسیی و کولتووری گریکی کۆن.
بۆیە ئەم نووسینە تەنیا چمکێکە لە کۆی ئەو جیهانە پان و پۆڕەی کە لەو دوو کتێبەدا دەیبینینەوە.

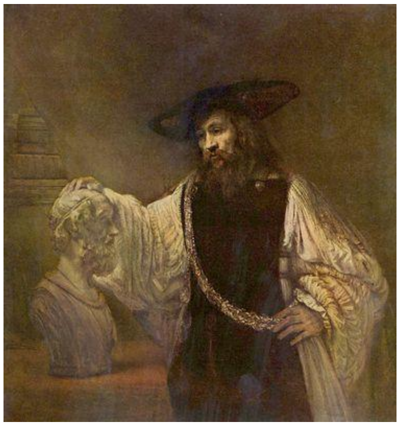

ئەو پرسیارە سەرەکییەی کە پلاتۆ لە دیالۆگی "کۆمار"دا جەختی لەسەر دەکاتەوە، بریتییە لە : "ئێمە چۆن بژین"، یان دادپەروەری چی دەگەیەنێ. لە کن پلاتۆ (ئەفلاتۆن) رەنگە ژیانێکی نادادپەروەرانە لە ژیانێکی دادپەروەرانە باشتر بێ، چونکە دادپەروەریی وەک چەمکێک لە تێگەیشتن بەدەرە. ئەمەش لە روانگەی پلاتۆوە ئەوە دەگەیەنێ کە : "هەر کەسە و بۆ خۆی بڕوای وایە، کە نادادپەروەریی بۆ کەسایەتی خۆیان لە دادپەوەریی زۆر سوودبەخشترە؛ هەروا کەسەکان لەو تێگەشتنەیاندا راستدەکەن، چونکە لای ئەوان ئەو تێگەیشتنە پشتڕاست دەکرێتەوە، کە بەو تێگەیشتنە گوزارە لە خۆیان دەکەن"، بۆیە دەبینین سۆکرات لە کتێبی دووەمدا بەم چەشنە پێشنیازی خۆی پێشکەشدەکا: " مرۆ لە بری ئەوەی کە تەنیا لەسەر ئەو پەیوەندییانە بۆ مرۆڤ و روح، (کە لە سێ بەش پێکهاتووە: ئاوەز، تووڕەیی و مەیل) قسە بکا، کەچی مرۆڤ دەتوانێ ئەو پەیوەندییانە بە دەوڵەت و دەستوورەکان رابگەیەنێ." (1)

لە بەرانبەر ئەوەدا دەکرێ کتێبی "سیاسەت"ی ئەریستۆ وەک کۆنتراستێک، لێکناکۆییەک لە بەرانبەر پلاتۆ، سەیر بکەین. کتێبی "سیاسەت" لەمەڕ بنەمایەکانی دەوڵەت رستێک لە ئەرک وردەکارییەکان پێشنیاز دەکا. ئەریستۆ هەوڵدەدا راشکاوانە هەندێ لە پرسیاری سەرەکی مشتوماڵبکات، لەوانە پێناسە و ناوەرۆکێکی لەبار و گونجاو بۆ پرسی هاووڵاتی روونبکاتەوە.

لە روانگەی ئەریستۆوە مرۆڤ لە سروشتدا بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتیە. ئەوەتا ئەریستۆ لە بەشی یەکەمی "سیاسەت"دا دەڵێ: ئەوە شتێکی سروشتییە کە مرۆڤ بۆ هاریکارییەکی گەورەتری هاوبەش پەنا بۆ مرۆڤەکانی دیکە ببات کە لەوێدا دەرفەتی بۆ دەڕەخسێ کە پێداویستییە کولتوورییەکانی خۆی دەرببڕێ. ئەریستۆ هەر لە هەمان سەرچاوەشەوە پێی وایە کە دەوڵەت لە قانوون و نەریتەکانەکانیدا دەبێ ئەو بیرۆکەیە رەچاو بکات، کە چ جۆرە فەرمانڕەوایی یان دەوڵەتێک دەتوانێ بۆ هاووڵاتییەکانی ژیانێکی چاک و هارمۆنی دەستەبەر بکات. بۆیە بەلای ئەوەوە پیادەکردنی ئاکاری چاک لە لایەن دەوڵەتەوە بەهایەکی گرنگی هەیە.

لێ بەر لە ئەریستۆ پلاتۆ وتبووی:"کە هەموو هاووڵاتیان لە سروشتی خۆیاندا توانایەکیان هەیە کە بەو دادپەروەریی و تێڕامانەی کە هەیانە دەتوانن ئەرکە گشتییەکانی دەوڵەت راپەڕێنن و عادیلانە بڕیار بدەن."(1)

لە بەردەوامی ئەوەدا پلاتۆ لە رێگای دیالۆگی سۆکراتەوە، باڵاترین نموونەی دەوڵەت وێنادەکا کە لەسەر مۆدێلی روح و بەشەکانیدا دروستیدەکا. پلاتۆ پێی وایە کە پاسەوانەکان زانیارییان هەیە لەسەر ئاکاری چاکە، بۆیە دەبێ پاسەوانەکان پارێزگاریی دەوڵەت بکەن، لە هەمان کاتدا پلاتۆ گۆشەنیگایەکی ئاوەزگەراییەوە پێی وایە، کە دەبێ ئاوەز حوکمڕانی روح بکات. پلاتۆ لە دیالۆگەکانییدا هەمیشە جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە ئەو دەوڵەتە /ئیدیال/نموونەییە پێویست ناکا لە واقیعدا هەبێ. بەڵام کاتێک ئەو دەوڵەتە دەکرێ بە واقیع ئەوکات پێویستە فەیلەسوفان بەڕێوەی ببەن. وێڕای ئەمەش نابێ ئەوان خێزان، ژن و منداڵی پێکەوە دروستبکەن.

هاوکاتیش لە هەندێ کۆپلەی "کۆمار"ەکەی پلاتۆ دا چەشنێک لە کۆمۆنیستێکی ئۆتوپی دەبینینەوە. چونکە ئەزموونی دانسقەی (سپارتا) وەک دیاردەیەکی کۆمۆنیستی، کاریگەرییەکی زۆری لەسەر ئەودا هەبوو. لەوێ لە ئەزموونی (سپارتا)دا، بۆ ئەوەی منداڵ ببێتە منداڵی هەمووان، دەبوو نەک هەر لای دایک و باوکییەوە پەروەردە بکرێ، بەڵکوو لە باوەشی کۆمەڵگادا گەورە بکرێ. هاوکاتیش خاوەنداری تایبەتی و بەرپرسیاریی تاکەکەسەکان، ئەرکی هەموو رەگەزە جودایەکانی ئەو کۆمەڵگا بوو. هەروەک دەبینین کە پلاتۆ لە کۆتایی کتێبەکەیدا زۆر بە راشکاوانە و هۆشیارییەوە لە پێشمەرجێکی ئۆتوپیانەوە جەخت لە ژیانێکی چاک

و بەختەوەر دەکاتەوە، یان راستتر بڵێین: "بەختەوەری بۆ هەموو هاووڵاتیەکانە، کە دەوڵەتێکی هونەریی راستینە نابێ لە رێگای دابەشینی شتە ماتریالەکانەوە ئەو بەختەوەرییە دەستەبەر بکا، ئەوە شتێکی سوودبەخش نییە کە ئەگەر لایەنە هەستەکییەکان چاک و شکۆمەند نەبن، بۆیە نابێ خەڵک زەنگین و بەهێز بن. " (2)

لێرەوە مرۆ دەتوانێ بێژێ کە ئەریستۆ لەسەر پرسی دەوڵەتێکی ئاکار چاک و دادپەروەردا، بە جۆرێک لە جۆرەکان، هەمان روانگەی مامۆستایەکەی، پلاتۆ، هەیە. "ئەوەی کە لە بەراییدا ئەو هاوبەشییەی {لە نێوان مرۆڤگەل} دامەزراند هۆکاری ئەو چاکە باڵایە بوو." بەڵام جیاوازی لە نێوان پلاتۆ و ئەریستۆ لەسەر پرسی دەوڵەت ئەوەیە، کە بەلای ئەریستۆوە دەوڵەت ئارمانجی مرۆڤە: "لەبەر ئەوەی لە خودی سروشتدا هەموو دەوڵەتێک قەبووڵکراوە، هەروا چونکە خاوەندارییەتێکی بەرایی ئەو ئارمانجەی بەرهەمێنا، دەوڵەتیش ئامانجێکە بۆ ئەو بەشە سەرەکییە کەمە.
وێڕای ئەمەش خواست و ئامانج باشتریانە؛ هەڵبەتە ئارمانج و باشترین هەردووکیان سەربەخۆن." (3)

بە هەمان شێوە پلاتۆ لە کتێبی هەشتەمی "کۆمار"ەکەیدا دەبێژێ، کە مرۆ دەکارێ سیاسەت بەسەر دوو بەش: " زەبر زەنگ یان خواستی ئازاد" دابەشبکا. لێ ئەو پشتگیری لەو سیاسەتە دەکا کە بە خواستی ئازادانە بونیاتدەنرێ، هاوکاتیش پلاتۆ ئەو سیاسەتەی کە بە زەبر و زەنگ بونیاتدەنرێ، بە ستەمگەر/تورانی ناودێر دەکا. وێڕای ئەمەش پلاتۆ لە روانگەی خۆیەوە دەستوور و قانوونە جودایەکان پێناسە دەکا. لە کن پلاتۆدا ئەو جۆرە دەستوور و قانوونە راستینانە، کە فەرمانڕواییەک پشت ئەستوورە بە زانیاری و ماریفە. بەڵام لە دیدی پلاتۆوە تەنیا خوایەکان دەتوانن ئەو دەوڵەتە ئیدیالییە بەڕێوە ببەن.
هاودەمیش لە دوا دیالۆگدا پلاتۆ ئەو تەرزە دەوڵەتە ئیدیالییە روووندەکاتەوە کە چۆن بۆ مرۆڤەکان بە واقیعی گەڵاڵە دەکرێ و بەرجەستە دەکرێتەوە. ئەوەی کە پلاتۆ باسی لێوە دەکا ئەوەیە، کە دەبێ، وەک ئارمانجێک، ئەو واقیعە لە دەوڵەتدا خۆی بەرجەستە بکاتەوە. بۆیە پلاتۆ وەک رەشنووسێک ئەو دەوڵەتە دادەرێژێ، کە لەوێدا دەبێ فەیلەسوفەکان فەرمانڕەوایی بکەن. بۆیە لە روانگەی پلاتۆوە ئەوە پێداویستییەکی گرنگە، چونکە مرۆڤەکان پێویستییان بە کۆمەکی و هەرەوەزی یەکتر هەیە. لە گۆشەنیگای ئەو پێویستییەرا "وێدەچی هەم بەلای پلاتۆ و، هەمیش بەلای ئەریستۆوە ئەرکی هەرە سەرەکی دەوڵەت ئەوە بێ کە گەرانتیەکی باڵا هەبێ بۆ ئەوەی بتوانێ ژیانێکی ستاندار بۆ هاووڵاتیان دەستەبەر بکا یان کەرەسە ماددییەکان فرەوانتر بکا. دەوڵەت بەر لە هەموو شتێک ئامرازێکە کە مۆراڵی مرۆڤەکان خەملێو و باشتر بکات." (4)

کەچی لە روانگەی ئەریستۆوە ئەو چەشنە بناخەرێژییەی دەوڵەت کە لە ئارمانجە باڵایەکەیدا گومان لە بەدیهێنانی دەکردرێ، بۆیە خودی ئەو دەوڵەتە لەگەڵ خۆیدا گۆڕ بۆخۆی هەڵدەکەنێ. بەڵام ئەوەی کە پێی وایە کە دەوڵەت بەر لە هەموو شتێک داکۆکیکارێکی هاوبەشە لە نێوان مرۆڤەکاندا، ئەوکات ئەو داکۆکیردنە هاوبەشەی هاوڵاتییان، لە شەڕیشدا بن دەتوانێ بمێنێتەوە و گەشە بکا، لێ کاتێک ململانێیەکە کۆتایی هات ئیتر ئەو یەکگرتنە کۆتایی دێت. لە راستییدا ئەو دیدەی ئەریستۆ، وەک لێزیادکردنێک لە دیدەکانی مامۆستایەکەی، خاڵێکی سەرنجکێشە لە ژیانی سیاسی ئەمڕۆ کوردان و داکۆکیکردنییان لەو حوکمەتە نادادپەروەرەی کوردستانی خوارووە. وەک دەزانین کوردانێکی زۆر لە هەڵبژاردنەکاندا بە دەنگدان پشتگیریی ئەو دوو حیزبەیان کرد، هۆی ئەو دەنگدان و داکۆکیکردنە هاوبەشەی نێوان کوردان لەو دوو حیزبە، لەبەر خاتری ئەو دوو حیزبە نەبووە، بەڵکوو لە هەستی ئەوە سەرچاوەی گرتووە، کە گوایە لە لایەن عارەبەوە خاکی کوردستان و مافە نەتەوایەتییەکانی لە ژێر هەڕەشە دان. وەلێ هەروەک بەرە بەرە هەستی پێدەکرێ، کە دوای کۆتایی هاتنی ئەو هەڵبژاردن و شەڕە ملەی پۆست وەرگرتنە لە حوکمەتی ناوەندی، ئەو هەستی داکۆکیکارییە هاوبەشەی هاووڵاتیانی کوردان، بەرەو لێکدابڕان و ساردی دەچێ.

بۆ ئەوەی کە ئەو دەوڵەتە ئیدیالییەی کە لە خەمی بەرهەمهێنانی هاووڵاتیانی ئاکار چاکە دایە مکومتر بێ ، ئەریستۆ لە کتێبی سێیەمییدا، بە پێچەوانەی پلاتۆ، هەوڵدەدا بەرچاوتر ئەو دەوڵەتە ئاکار چاکە بەرەو پێشەوە ببات: "دەوڵەتێکی هاوبەش بەشی کار و باری ناو ماڵ و خانەوادەکان لە ژیانێکی چاکدا بە خەڵک دەبەخشێ و ئارمانجی ژیانێکی خەملێو و سەربەخۆ دەگرێتە بەر. ئەو شتانە ئاکامگیرییەکە لە دۆستایەتی، چونکە ویستی ژیانێکی هاوبەش دۆستایەتییە." (5). لەو دیدەرا ئەریستۆ سێ جۆرە شیان بۆ پێکهێنانی دەوڵەتێک پێشنیاز دەکا: هەڵبژێردراو، ئەرستۆکرات و دەوڵەتی هاووڵاتیان. هاوکاتیش

لەبەرانبەر ئەو جۆرە دەوڵەتانەدا سێ چەشنە دەوڵەتی دژ هەیە، ئەوانیش: ستەمگەر، ئۆلیگارکی/تاکرەو یان دیکتاتۆر و دیمۆکراسیین. (6) لێ تیۆری دەوڵەتی ئیدیال و نموونەیی ئەریستۆ بریتییە لە دەوڵەتی هاووڵاتییان، کە بە حوکمڕانییەکی دیمۆکراسییانەوە دەکارێ ژیانێکی هاوبەشی بەختەوەر بۆ هاووڵاتییانی فەراهەم بکا.

ئەریستۆ لە بەشی حەوتەمین و هەشتەمینی "سیاسەت"دا لەسەر فەرمانڕەوایەتییەکی چاک دەپەیڤێ کە چۆن وەک پێویستییەک لە پێوەندی لەگەڵ ژیانێکدا خۆی نمایشدەکا. لێرەدا ئەریستۆ بەمجۆرە ئەوە ڕووندەکاتەوە: "باشترین دەوڵەت بە دام و دەزگایەک بەڕێوە دەبردرێ کە زیاترین توانا بۆ سەرکەوتن/بەختەوەری تەرخان دەکا... کە ئەوە شتێکی بەڵگەنەویستە هەموو لە پێناو ژیانێکی بەختەوەر و سەرکەوتوودا تێدەکۆشن..." (7) بەڵام تیۆری دەوڵەتە ئیدیالییەکەی ئەریستۆ لە دەوڵەتی هاووڵاتییاندا دەستەبەر دەبێ.

دەکرێ زۆر لە حوکمڕانەکانی ئەمڕۆ جیهان، کە بانگەشەی بنەمای هاووڵاتیبوون دەکەن، کەچی هەر ئەو حوکمەتانە لە پرۆسەی پیادەکردنی ئەو بانگەشانەدا، لە ڕێگای ئایدۆلۆژییەکی لێکێشراودا یاری بە مافەکانی هاووڵاتیان دەکەن. لە دواجاردا، بەشێکی زۆر لەو هاووڵاتییانە کە سەر بە نەژاد و ڕەگەزێکی تری نەتوایەتیی و ئایینین، لە بندەستی ئایدۆلۆژی نەتەوەی باڵادەستدا مافە نەتوایەتییەکانییان پێشلدەکرێ. ئەمڕۆ نموونەی دەوڵەتی تورکیا و زۆرێک لە دەوڵاتانی دیکەی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵاتیشدا شایەد حاڵی ئەو سیاسەتە چەواشەکارەن. شایەنی باسە، هزرڤانی ئەڵمانی ڕەگەز جوولەکە، هەنا ئارێند، ڕاڤەگەلێکی سوودمەندی لەسەر ئەو بوارە پێشکەشکردووە، بەندەش لە وتاری "مرۆڤ/فەلسەفە ئاژەڵێکی سیاسییە"، کەمێک لەو ڕاڤانەی ئارێندەی شرۆڤە کردووە، بۆیە لێرەدا، بە هۆی دەستپێوەگرتنی پرینسیپی چڕایەتیمەوە بۆ ئەم بابەتە، نیازم نییە لەسەر ئەو بیرۆکانەی هەنا ئارێند بپەیڤم.

هەر چۆنێک بێت، وەک دەزانین، بەر لەوەی کە ئەریستۆ باسی ئامانجی ئاکاری چاکە بکا، پلاتۆ لە "کۆمار"دا جەختی لەسەر ئەوە کردۆتەوە، کە باشتر کردن و پایەدارکردنی مرۆڤ یەکێکە لە گرنگترین ئەرک و ئەمانجی دەوڵەت. هەروا پلاتۆ لە "کۆمار"دا پێمان دەڵێ کە قانوونەکان "لە چوارچێوەیەکی گشتییدا مافێکی یەکسان و هاوبەش بە کۆمەڵگا" دەبەخشن. هاوکاتیش پلاتۆ پێی وایە کە لەو کۆمەڵگایەدا دەبێ "ئازادی، هاوڕێیایەتی و بیر و بۆچوون" هەبێت. "بۆیە فرچکدان و پەروەردەکردنی هاووڵاتییان دەکەوێتە سەر شانی بەڕێوەبەر و بەرپرسانی دەوڵەت و گرنگترین ئەرکی ئەوانە ئەوەیە کە مرۆڤەکان فێری ئاکار و کردەی چاکە، ویژدان بەرز و بەختەوەریی بکەن." (8) لە دیدی پلاتۆوە دەوڵەتێکی دادپەروەر واتای تەندرووستی دەگەیەنێ، کەچی دەوڵەتێکی نادادپەروەر واتای نەخۆشی دەگەیەنێ.

هاوکاتیش لە کن پلاتۆ ئازادی و دیمۆکراسی لە دەوڵەتێکدا گرنگترین مانا دەگەیین. دیمۆکراسی بریتییە لەوەی کە مرۆڤەکان دەخوازن ئازاد بن. ئازادیش واتا لەو دەوڵەتە دیمۆکراسییەدا مرۆڤەکان بتوانن بە شێوەیەکی بێ لەمپەر گوزارە لە جیهانی خۆیان بکەن. یان بە واتای پلاتۆ کاتێک ئەو ئازادییە بەرجەستە دەبێتەوە کە " بەو پەڕی ڕاشکاوییەوە کۆیلەکان وەک کۆیلەدارەکان هەمان ئازادییان هەبێ و پیاو و ژنان وەی یەکتر سەیر بکرێن." (9)

بە هەمان شێوە، لە ڕوانگەی ئەریستۆوە ئارمانجی دەوڵەت سەرکەوتنی هاووڵاتییانە؛ واتا هاوئاهەنگیی لە نێوان تاک و گشتییدا بە کارایی ڕەچاو بکرێ. چونکە دەوڵەت ئەرک و کار و بارێکی هەموو هاووڵاتییانە. لەوێدا گشت کارە کۆمەڵایەتییە هاوبەشەکان ئارمانجێکیان هەیە. لێرەدا دەوڵەت باڵاترین شێوەیە لەو هاوژیانە کۆمەڵایەتییەدا، بۆیە دەبێ لەو کۆمەڵگایەدا بەختەوەریی و

چاکە لە باڵاترین شێوەدا بەرجەستە ببنەوە. چونکە مرۆڤ هەر لە سەرەتاوە ئەوەی هەڵبژارد کە لە ژیانێکی هاوبەشی مۆراڵیدا لە پەیوەندییەکی هاوڕێیانەدا لەگەڵ مرۆڤەکانی دیکەدا بژی.
وەک دیارە هەم بۆ پلاتۆ و، هەمیش بۆ ئەریستۆ، دەوڵەتێکی چاک دەتوانێ هاوکاری لەگەڵ مرۆڤەکان بکا، ئەمەش بۆ ئەوەی مرۆڤەکان پێکڤە لەگەڵ دەوڵەتدا ئەو ئەرکانەی کە لەسەر شانییانە ئەنجامیبدەن.

لە کۆتاییدا دەخوازم بێژم، کە پلاتۆ و ئەریستۆ زۆر لەو دەسەڵاتدار، سیاستوان، رۆناکبیر و هزرمەندانەی ئەمڕۆ دیمۆکراسیتر و خەمخۆرتر بوون، هەروا زۆر راستگۆیانەتر، دوور لە ئایدۆلۆژییەکان، لە خەمی ئەوە دابوون کە هاووڵاتییان بتوانن چالاکانە لە پرۆسەی دەوڵەتدا بەشدار بن و مافە رەوایەکانی خۆیان پراوە بکەن.
مایەی تێڕامانە، کە لە سەرتاپای کەلچەر و جیهانبینی گرێکی کۆنینە و بە تایبەتیش لە کن پلاتۆ و ئەریستۆدا، چەمکگەلی وەک: "بەختەوەریی"، "ئاکاریی چاکە"، "ویستی سەرکەوتن"، "ئێتیک"، " هارمۆنییەکی سروشتی لە نێوان کۆی هاووڵاتییان و دەوڵەتدا"؛ لە زمانی گرێکی کۆن و فەلەسەفەی گرێکیدا، گشت ئەو چەمکەگەلە، لە دەستەواژەی "ڤیرتۆس"دا چڕ دەبنەوە، بەها و پێوانەیەکی گرنگیان هەیە. چونکە خودی ئەو خواست و پێداویستییانەن، کە وەک بنەمایەکی سرووشتیی، گەوهەری مرۆڤایەتییان پێکهێناوە، هانی ئەو مرۆڤە دەدەن، لە پێناو بەرجستەکردنەوەی ئارمانجەکەیاندا، کە مەبەست و مانای گەڕان بە دوای سەروەریی ناوەکیی، روحییانەی هەبوونیەتی مرۆڤ دەگەیەنێ ، لە ژیانێکی هاوبەش لە شێوەی دەوڵەتێکدا، یەکبگرن. لەم روانگەیەوە، ئەگەر حوکمڕانی دەوڵەتێک نەیتوانی ئەو ئارمانجە هاوبەشەی هاووڵاتییەکانی بەرجەستەبکاتەوە، ئەوە لە دواجاردا، نە ئەو حوکمڕانە بەختەوەر و سەرکەوتوو دەبێ و نە هاووڵاتییەکانیشی.
کەواتە ئەوەی کە دەتوانێ دەوڵەتێکی سەرکەوتوو بونیات بنێ، ئەوە هاریکاریی و هەرەوەزیی هاوڵاتییە چاکەکانە، نەک حوکمڕان و دار و دەستەیەکی مشەخۆر و گەندەڵ.

بەهاری 2006
ستۆکهۆڵم/سوێد

سەرچاوە و ژێدەرەکان:

1. Platon Skrifter, وەرگێڕانی دەقە سوێدییەکە Claes Lindskog, Hugo Gebers förlag, Stockholm: 6 12.
هەمان سەرچاوە، لاپەڕە: 213
3. Sven –Eric Liedman, Från Platon till kummunismens fall, 33 : لاپەڕە
4. Aristoteles, *Politiken*, övers. Karin Blomqvist, PAUL Åströms förlag, Jonsered, 1 9 9 3
لاپەڕە 7
5. Aristoteles, *Politiken*, 171 :لاپەڕە
6. هەمان سەرچاوە، لەپەڕە: 165 و 167
7. هەمان سەرچاوە، لاپەڕە: 471
8. Platon skrifter, tolkning av Claes Lindskog, 213 :لاپەڕە
9. Sven –Eric Liedman, Från Platon till kummunismens fall, 33 : لاپەڕە